

DR. BAKONYI MÁRIA PhD –
DR. HABIL. BÁRÁNDY GERGELY PhD*

A letartóztatás mint a vallomás befolyásolásának meg nem engedett módszere

A beismerő vallomás a bizonyításban központi szerepet tölt be. A középkorban a beismerő vallomást a „bizonyítékok királynőjének” tekintették, amelyhez az esetek legnagyobb részében nem mindig a legtovábbnyesebb módszerrel jutottak, és amelynek legismeretesebb módszerei annak idején az inkvizíció keretében alkalmazott különböző kínzások voltak.

A kínvallatás a felvilágosodás gondolkodóinak hatására megszűnt, majd a XIX. század elejétől kontinensünkön a kínvallatást felváltotta a kihallgatás intézménye, melyben a gyanúsítottat törvényes vallomás tételére már nem kényszerítették, de fenntartották a vallomástételi kötelezettségét, s ezt gyakran botozással, sötétzárkával, éheztetéssel kényszerítették ki. Könnyen belátható, hogy a terhelt védekezési jogának határai a legálisan alkalmazható kényszervallatás eltörlésével valójában alig bővültek, hiszen a vallomás megtagadása, vagy a hazugnak tartott vallomás miatt alkalmazott szankciók kegyetlenségükben alig maradtak el a tortúra mögött, s ezek az „engedetlenségi büntetések” lényegében ugyancsak a beismerő vallomás kicsikarását célozták.¹ A büntetőjogi felfogás és a terhelt védő garanciák rendszere azóta sokat fejlődött, a kényszervallatás bűncselekménnyé vált, a vallomás jogtalan kikényszerítése azonban ma is létező jelenség, módszerei pedig változatosak.

Hatályos büntetőjogunkban a kényszervallatásnak számos elkövetési magatartása lehetséges. A szerzőpáros egyik tagja e témában védte meg PhD-disszertációját. A kényszervallatás módszerei közé nem csu-

pán a fizikai erőszak alkalmazása – pofozás, ütlegelés, rugdosás, gumibottal vagy más eszközzel történő bánásmód stb. – tartozik, hanem a fenyegetés, illetve a „más hasonló módszer” is.²

A letartóztatás és vallomásbefolyásolás összefüggésében három stádiumot érdemes elkülöníteni. Az első rendkívül egyszerű megítélésű. Az, amikor az amúgy indokolatlan letartóztatás kilátásba helyezésével kívánják rábírní a terheltet a beismerő vallomás megtételére. Álláspontunk ebben egyértelmű: a terhelt letartóztatásba helyezéssel történő fenyegetése – letartóztatási okok hiányában – kényszervallatás bűncselekményének minősül.

A másik két stádium már bővebb kifejtést igényel. Ezekben az esetekben a letartóztatásra formálisan van törvényes lehetőség, de a kényszerintézkedés elrendelésére tett indítványnak, az abban hivatalosan leírtakhoz képest valójában más a tartalmi indoka. Az egyik eset, amikor a letartóztatást annak a reményében kezdeményezik, illetve rendelik el, hogy a börtönkörülmenyek megtapasztalása esetében a terhelt, a sok hatására, a gyors szabadulás reményében megteszi a beismerő vallomását. A másik, amikor ugyan ezen okból indokolatlanul hosszú ideig tartják fenn a legsúlyosabb kényszerintézkedést abban a reményben, hogy a fogságban töltött hosszú hónapok vagy akár évek megtörik a terheltet.

Meg kell jegyezni, hogy az indokolatlanul hosszú letartóztatást több más szempont is motiválhatja. Érdemes megemlíteni talán a két leggyakoribbat. Az egyik, hogy a nyomozó hatóságok – nem bízva a bíróságban – maguk kívánják „előrehozott ítéletet” hozni és büntetésként tekintenek a letartóztatásra. Bármi is lesz ké-

* Ügyész-ügyvéd szerzőpárosként azért is döntöttünk a közös tanulmány megírása mellett, hogy az ügyészi és védői szemléletmód ötvözése hozzásegítsen minket egy megalapozottabb, kiegyensúlyozottabb és objektívebb vélemény kialakításához, ami ebben a témakörben a büntetőeljárás jogban talán az egyik legjobban determinált a szerző gyakorlati hivatása és beosztása által.

¹ TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma a magyar büntetőeljárásban, különös tekintettel a nyomozásra. Jogász Szövetségi Értekezések, Budapest, 1982. 13. o

² BAKONYI Mária: A beismerő vallomás fonákja és színe – a kényszertől a konszenzusig PhD-értekezés <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23228/bakonyi-maria-phd-2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltés ideje: 2020. január 10.

sőbb az ítélet, a terhelt már megbűnhődött. Másrészt, ezzel kívánják – sajnos sokszor sikerrel – orientálni a bírói döntést. Hiszen a bírák hosszú letartóztatásban töltött idő után, nehezebben hoznak felmentő ítéletet, vagy szabnak ki alternatív szankciót. Ráadásul, ha a kiszabott szabadságvesztés-büntetés tartama olyan, hogy a terheltnek – beszámítva a kedvezményeket is – a letartóztatásban töltött időn túl nem kell bevonulnia a büntetésvégrehajtási intézetbe, az ítéletet a vádlott és védője praktikus megfontolásból sok esetben még tudomásul is veszik. Ennek kiküszöbölésére volna hivatott a nyomozási bírói érdemi kontroll. E két utóbbi szempont, melyet mindenképpen szükségesnek tartotunk megemlíteni, túlmutat tanulmányunk témáján, ezért ezekről bővebben nem értekezünk.

Visszatérve; e körben a letartóztatás a XX–XXI. századi problémái nem mai keletűek. A beismerő vallomást a korábbi századokban is megkíséreltek ezeken a módokon megszerezni. Az első magyar büntető törvénykönyv szellemi atyja, Csemegi Károly világosan látta, hogy a kínvallatás eltörlésével a tortúra különféle szelídített változatai fejlődtek ki, amelyek ellen határozottan fel kell lépni.

Ezzel kapcsolatban a következőket írja:

„...a fogásos kérdések, a biztatások, a vádlott folyamatos zaklatásai, egyrésztől a kilátásba helyezett enyhébb elbánás és a kegyelmes ítélet, másrésztől a nélkülözések, a vizsgálati fogság beláthatatlan ideig tartó kiterjesztése és súlyosbítása, elvonása minden lehetőségnek, hogy a vádlott övével érintkezzék, a vizsgáló által megengedett hazugságok, tehát a közvetlen mechanikai kínzáson kívül a tortúra minden más nemének és fájának felhasználása azon szerencsétlen ember ellenében akit a sors védtelenül és minden oltalom nélkül az inquisitio titkos mesterségeinek martalékaul dobott: ezek voltak a vizsgálat eszközei...”³, és valljuk be, azóta ez nem sokat változott.

Csemegi Károly fentebb idézett kínvallatással kapcsolatos megállapításaihoz kívánkozik Kozma Sándor *Főügyészi utasítás valamennyi ügyészség számára 1880. augusztus 17.* címmel⁴ kiadott utasítása, amelyet azért adott ki, mert „a sajtó valamint egyesek részéről többszörös panasz merült fel amiatt, hogy a vádlottak ok nélkül vettettek vizsgálati fogságra”. Az utasítás egyik része szerint: „Vizsgálati fogság legtöbbször két okból rendeltetik el. Az indokok egyike a megszökésnek, a másik a vizsgálat megghiúsításának vélelme. Mindkettő jelentkezik komoly alakban, hogy azokkal a személyes szabadság ideiglenes felfüggesztését indokolni tudjuk [...] Rejtélyes, bonyolult és nagyobb fontosságú esetekben, melyekben csak a gyorsan, közvetlenül felfogott vallomások nyomán lehet várni eredményt, a gyanúsítottat szintén le-

het tartóztatni, nehogy megghiúsítsák a vizsgálat. De ezzel a joggal óvatosan kell élni, mert ezen cég alatt jelentkezik a legtöbb visszaélés. A vádlottat nem szabad letartóztatni, csak azért, mert azt a vizsgálóbíró vagy az ügyész kényelme úgy kívánja. A vizsgálati fogság nem rendelhető el csak azon reményben, hogy a hiányzó adatok majd a vizsgálat alatt valahogy kipótoltathatnak [...]”

E két idézetből világosan kitűnik, hogy a tortúra megtiltása után a büntetőeljárás alatti vizsgálati fogság hamar vált a beismerő vallomás kikényszerítésének módszerévé. És sajnos e jelenségtől még napjainkban sem tudunk szabadulni.

1. A letartóztatás fogalma és elrendelésének okai

A letartóztatás a terhelt személyi szabadságát érinti, azt korlátozza. A letartóztatás a legerősebb beavatkozás a terhelt személyi szabadságába a bíróság ügydöntő határozatának meghozatalát megelőzően, melynek során az ártatlanság vélelmének szem előtt tartásával törekedni kell arra, hogy a letartóztatás ne váljék előrehozott büntetéssé.⁵

A letartóztatás elrendelése és meghosszabbítása mérlegelés kérdése: a bíró dönti el a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján, valóban fennáll-e a letartóztatás általános, illetve különös okai közül akár egy is, hogy az elrendelés/meghosszabbítás indokoltsága megalapozott legyen.

A kérdés tehát az, hogy a gyanúsított személyi szabadságtól való megfosztása mennyire indokolt egy büntetőügyben. De legfőképpen, hogy vajon valóban a törvényben meghatározott okokból indítványozzák és rendelik-e el vagy annak valódi oka – ahogy fentebb írtuk – a nyomásgyakorlás annak érdekében, hogy a szabadságától megfosztott/szabadságában korlátozott gyanúsítottat beismerő vallomás megtételére vegyék rá?

Herke Csongor írja, hogy a törvényes letartóztatási okok mellett léteznek ún. *apokrif letartóztatási okok* is, amelyek a döntéshozó bírót befolyásolhatják a letartóztatás elrendelésekor. Azonban ezekre a határozatot alapozni nem lehet (mivel ezek az okok a törvényben nem szerepelnek).⁶

Amikor a letartóztatás elrendelésére vagy kezdeményezésére *valójában* ilyen okból kerül sor, a formális indokolás általában a törvényben szereplő különös okok közül a terhelt várható magatartásán alapuló valamely okot vagy okokat tünteti fel. Ezért elemzésünkben alapvetően mi is ezekre szorítkozzunk.

³ TÓTH Mihály: Csemegi Károly és a magyar büntető eljárásjog fejlődése. In: Tóth Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi Olvasókönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 31. o.

⁴ FAYER László idézi: A magyar bűnvádi eljárás mai érvényében. Budapest, 1899. 135–138. o. In: Tóth Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi Olvasókönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 261–264. o.

⁵ FANTOLY Zsanett: A kényszerintézkedések (X.Fejezet), In: Cséka Ervin-Fantoly Zsanett – Károlyi Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jogi alapjai, Második, átdolgozott kiadás, Bába Kiadó, Szege, 2006. 293. o.

⁶ HERKE Csongor (2002.a): Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján, Jogtudományi Közlöny, 2002/1. 13–14. o.

Emellett röviden kitérünk arra, hogy mi a gyakorlata e körben az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB vagy Bíróság), amely több döntésében is vizsgálta a letartóztatás okait, azoknak a hazai bíróságok általi indokolását, és vont le belőlük következtetéseket.

A büntetőeljárásban a letartóztatás személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés,⁷ amelynek elrendelésekor, illetve végrehajtása során – s ezt ki kell hangsúlyozni – a magyar büntetőeljárás szabályai szerint arra kell törekedni, hogy annak alkalmazása az érintett alapvető jogainak a korlátozását csak a legszükségesebb mértékben és ideig eredményezze.⁸

A letartóztatást megelőzően a terhelt őrizetben van, melynek időtartama a magyar szabályozás szerint legfeljebb 72 óra lehet. Az őrizet a terhelt, illetve a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy személyi szabadságának átmeneti elvonása.

A letartóztatás elrendelésének okai három pontban foglalhatók össze, melyek további két csoportra választhatók szét a jelenleg hatályos büntetőeljárás törvény szerint.⁹ Így a letartóztatás elrendelhető:

- a terhelt jelenlétének biztosítása érdekében,
- a bizonyítás megnehezítésének vagy megghiúsításának megakadályozása érdekében, valamint
- a bűnismétlés lehetőségének megakadályozása érdekében.

A fentiekben meghatározott okokon belül a terhelt már „tanúsított” magartartásához köthetőek a Be. 276. § (1) bekezdés a) pontjának aa) alpontja esetében *megszökött, szökést kísérelt meg*, illetve a hatóság¹⁰ előtt *elrejtőzött*, b) pontjának ba) alpontja esetében a terhelt *a bizonyítás megghiúsítása érdekében a büntetőeljárásban részt vevő vagy más személyt megfélemlített, jogellenesen befolyásolt*, vagy tárgyi bizonyítási eszközt¹¹ *megsemmisített, meghamisított* vagy *elrejtett*, c) pontjának ca) alpontja esetében a gyanúsított kihallgatását követően *az eljárás tárgyát képező bűncselekményt folytatta*, vagy a gyanúsított kihallgatását követően *elkövetett újabb, szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény miatt gyanúsítottként hallgatták ki*. Ezen alpontokra hivatkozva a letartóztatás bíróság általi elrendelése elvileg nem vet(het) fel kérdéseket, hiszen a bíróságnak a letartóztatás tárgyában hozott döntésében a terhelt „befejezett” magartartását értékeli, és ezt döntésében indokolja.

Viszont a többi különös ok előtt a törvényhozó a „megalapozottan feltehető” kitételt helyezte el a mondat elején.¹² A megalapozott feltevés lényegében egy-

fajta jövőbeli cselekményekre, körülményekre vonatkozó gyanú. A jövőre vonatkozó feltevéseket esetenként kétségtelenül nehézkes adatokkal alátámasztani, s éppen ez az oka, hogy az ilyen feltevéseken alapuló letartóztatási hivatkozásokat sokan megkérdőjelezik. Ezekre a letartóztatási okokra is igaz azonban, hogy csak tényekből levont következtetésekkel lehet hivatkozni. A hivatkozás természetesen csupán egy feltevés marad, azonban követelmény erre a feltevésre, hogy az megalapozott legyen. A különös letartóztatási okokat az ügyési indítványnak tényekkel kell alátámasztani és természetesen az ügyési indítvánnyól ki kellene, hogy tűnjön, melyik az az érv, amely ezt a letartóztatási okot támasztja alá.¹³ Ezen okok meglétét a letartóztatás elrendelésekor, fenntartásakor, illetve meghosszabbításakor különösen vizsgálnia kell a bíróságnak.

Mielőtt a törvényes okok elemzésére térnénk, kicsit formabontó módon a törvényben nem szabályozott okok elemzésével kezdjük.

2. Apokrif letartóztatási okok

A német szakirodalom¹⁴ apokrif letartóztatási okoknak nevezi azokat a büntetőeljárás törvény által nem szabályozott okokat, amelyek a bíróságot a letartóztatásról való döntés meghozatala során befolyásolják, és akarva-akaratlan hatnak az érvelési láncra. Figyelemmel arra, hogy ezek az okok nem szerepelnek a büntetőeljárás törvényben, az ezekre alapított letartóztatás törvénytelen.

Apokrif oknak számít a beismerés kicsikarása, a terhelt pszichikai befolyásolása, a végrehajtás veszélye, a letartóztatás előrehozott büntetesként való alkalmazása, az eljárás megkönnyítése, a terhelt rendelkezésre állásának biztosítása, a nyilvánosság megnyugtató, nevelési célzat, és a letartóztatás kötelező alkalmazása.¹⁵

E tanulmány megírásának oka elsősorban az, hogy felhívja a figyelmet arra a megváltoztatandó jelenségre, hogy a terhelt pszichikai befolyásolásának – beismerő vallomása megszerzésének – egyik eszköze a letartóztatásba helyezés (lehet) –, ha sor kerül rá, ha nem. Így az apokrif okok elemzésekor is erre koncentrálnunk.

Ahogy fentebb írtuk, ha nem kerül rá sor, és „csupán” fenyegetés szintjén marad, az a kényszervallatás egyik elkövetési magartartása. Ha viszont a letartóztatásra sor kerül, azt kell vizsgálni, hogy ténylegesen „a terhelt várható magartartására” alapított letartóztatási

⁷ Be. 272. § (1) bekezdés a) pont.

⁸ Be. 271. § (1) bekezdés.

⁹ Be. 262. § (2) bekezdés.

¹⁰ Nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság.

¹¹ Vagy elektronikus adatot, illetve vagyonekbezárt alá eső dolgot.

¹² A büntetőeljárásban elérhetetlenné válna, így különösen megszökne, elrejtőzne terhelt a bizonyítást veszélyeztetné, így különösen a büntetőeljárásban részt vevő vagy más személyt megfélemlítene, jogellenesen befolyásolna, tárgyi bizonyítási eszközt, elektronikus adatot vagy vagyonekbezárt alá eső dolgot megsemmisítene, meghamisítana vagy elrejtene, illetve a megkísérelt

vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné, az eljárás tárgyát képező bűncselekményt folytatná vagy szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el.

¹³ Debreceni Ítéltábla Bnyf.II.394/2008/2. számú végzése.

¹⁴ Cornek HEINZ: Alternativen zur U-Haft. Projekte und Modelle und Untersuchungshaft. Neue Kriminalpolitik 1989/1. 41–43. o.

¹⁵ Lásd erről még: BÁRÁNDY Gergely – DÁVID Ferenc: *Mint a mesebeli okos lány: gondolatok a bűnösség beismeréséről szóló egységéről*. Büntetőjogi Szemle 2019/2. 10–15. o.

okokból vagy a törvényben nem szereplő apokrif okok miatt kerül sor letartóztatás indítványozására és elrendelésére.

Herke Csongor a letartóztatásról szóló könyvében a következőket írta: „Rendkívül gyakori eset, hogy a nyomozó hatóság azért javasolja az ügyésznek a letartóztatás indítványozását, mert a terhelt vagy nem tett vallomást vagy tagadott. Márpedig sajnos a gyakorlatban ha a nyomozó hatóság javasolja a letartóztatást, akkor az ügyész általában meg is teszi az indítványát, és ha kizáró ok nem áll fenn, akkor a bíróság azt el is rendeli – anélkül, hogy az okokat érdemben vizsgálná.”¹⁶ A bíróság gyakran hivatkozik ugyanis arra, hogy az eljárás kezdeti szakaszában nincs abban a helyzetben, hogy az egyes bizonyítékokat értékelni tudja, azokat összevesse. Az ilyen gyakorlat messzemenőkéig törvényellenes és megkérdőjelezi vajon az adott bíróság mit ért azon, hogy „a letartóztatást a bíróság végzésében rendeli el”, ha tulajdonképpen nem tesz mást, mint legalizálja az ügyészi indítványt.¹⁷

Bárd Károly szerint a hallgatás joga – formáját tekintve – negatív jog kettős értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja: tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszerít alkalmazzanak. A hallgatás joga: az egyénnek választást engedünk és így tiszteletben tartjuk emberi méltóságát. Ő dönti el: beszél vagy hallgat. A hallgatás a védekezés egy lehetséges módja, de lehet a védekezéstről való lemondás egyik módja. A hallgatás jogának biztosításával a terhelt autonómiáját, cselekvési szabadságát ismerjük el. Azonban Bárd Károly szerint a hallgatás joga nem abszolút, nem eleve elfogadhatatlan, ha gyakorlásához a jog negatív következményeket nem társít,¹⁸ márpedig ha ez a személyi szabadság elvonásához vagy korlátozásához vezethet, eléggé negatív következményt jelent.

Az ügyészi egyezség a beismerésről új jogintézmény, a beismerő vallomás és az anyagi igazság eljárásjogi követelménye közötti összefüggésekről korábbi tanulmányainkban már bővebben értekeztünk.¹⁹ A letartóztatás meg nem engedett nyomozástaktikai módszerként való alkalmazását – eddigi gyakorlati tapasztalataink alapján – ez az új jogintézmény katalizálta.

¹⁶ Konkrét ügyben a bíróság a szökés, illetőleg elrejtőzés veszélyét látta megvalósulni azért, mert a gyanúsítottak a terhükre rótt bűncselekmény elkövetését tagadták. Pécsi Városi Bíróság Bk.165/1998/2.) HERKE Csongor: A letartóztatás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002. 115. o.

¹⁷ HERKE Csongor (2002b): A letartóztatás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002. 115. o.

¹⁸ BÁRD Károly: Erköles és büntető igazságszolgáltatás – a hallgatás joga. (A dolgozat a szerző 2008. október 15-én az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán tartott habilitációs előadásának szerkesztett változata) 2008 <http://real.mtak.hu/65763/1/Arpadfinal2009.pdf> Letöltés ideje: 2016. október 3. Lásd erről bővebben: BAKONYI Mária: A beismerő vallomás fonákja és színe – a kényszerítől a konszenzusig PhD-értekezés <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23228/bakonyi-maria-phd-2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Letöltés ideje: 2020. január 10.

¹⁹ BAKONYI Mária: A beismerő vallomás az új Be. középpontjában. Ügyészségi Szemle 2019/3. és BÁRÁNDY Gergely – DÁVID Ferenc: Mint a mesebeli okos lány: gondolatok a bűnösség beismeréséről szóló egyezségről. In: Büntetőjogi Szemle 2019/2. szám. 10–15. o.

Könnyebben és lényegesen „olcsóbban” ismeri be a gyanúsított egyezség keretében a korábban kitartóan tagadott bűnösségét, a bűncselekmény elkövetését, ha az egyezség megkötésével egyidejűleg az ügyész – a további letartóztatásától is eltekint.

Amikor az ügyész indítványt tesz a terhelt letartóztatására, avagy a letartóztatás meghosszabbítására, de sokszor a bíróság is, amikor ennek az indítványnak helyt ad, a hatósággal való együttműködést gyakran azonosítja a beismerő vallomással. Ez azonban két rendkívül rossz következtetésre adhat alapot. Egyik, hogy a nyomozó hatóság olyan embertől vár beismerő vallomást, aki nem követett el semmit, avagy e felfogás szerint egy büntetőeljárásban annak előnyösebb a pozíciója, aki bűnös, mivel ő tud beismerő vallomást tenni.

Bertel érvelése szerint sem lehet a letartóztatás a beismeréshez való hozzájárulás eszköze,²⁰ noha ezt a gyakorlat sokszor a kollúzió veszélyének helytelen értelmezése következtében megteszi. A büntetőeljárás meghiúsításának, megnehezítésének akadályozása mint letartóztatási ok nem értelmezhető tágon: a Be. rendelkezése ugyanis arra utal, amikor a terhelt cselekménye irányul az eljárás lefolytatásának megakadályozására, nem pedig arra, hogy az eljárás megkönnyítése érdekében lehetőség van a terhelt letartóztatására, hogy vallomást tegyen, lehetőleg beismerőt. Bertel a vallomás megtagadását is csak egy esetben tartja elfogadhatónak a kollúzió veszélyének megalapozásához, és pedig akkor, ha tettestársakról van szó és egyik sem tesz vallomást. Ilyenkor a vallomások egymáshoz igazításának veszélye fennállhat.²¹ Kiemeljük, hogy e felfogással nem értünk egyet.

A büntetés végrehajtásának veszélyére sem lehet hivatkozni a letartóztatás elrendelésekor. A letartóztatás nem lehet előrehozott büntetés, nem szolgálhatja a később kiszabandó szabadságvesztés előzetes letöltését, de – ahogy már utaltunk rá – nem rendelhető el a később kiszabandó végrehajtás biztosítására sem. Gibicsár Gyula is azon az állásponton volt, hogy a letartóztatás nem büntetés, mert foganatosítása során nem lehet érvényesíteni a szabadságvesztés során alkalmazott nevelő intézkedéseket.²²

Különös nyilvánosságot élvező ügyekben gyakran merül fel a bíróságban az, hogy a letartóztatást a kérelmek megnyugtatósa végett rendelje el. A súlyos vagy közfelháborodást keltő ügyekben a letartóztatás elrendelésére könnyebben sort kerítenek, holott a nyilvánosság megnyugtatósa egyáltalán nem szerepelhet motívumként a bíróság mérlegelő tevékenységében. A közvélemény megnyugtatósa például Spanyolországban nem apokrif, hanem törvényes letartóztatási ok. Az ilyen apokrif ok egyébként alkotmányellenes, mind

²⁰ BERTEL Christian: Die Untersuchungshaft. Kriminalsoziologische Bibliographie (Heft) 1991. UKB 39. o.

²¹ BERTEL Christian: Die Untersuchungshaft. Über die Haftgründe und das Haftprüfungsverfahren Österreichisches Anwaltsblatt, Manz Verlag Wien 1981. 201. o.

²² GIBICSÁR Gyula: Az előzetes letartóztatás nem lehet előrehozott büntetés! Rendészeti Szemle 1991/3.83. o.

az arányosság elvét, mind az ártatlanság vélelmét súlyosan sérti. Azt mérni, hogy egy széles nyilvánosságot kapott bűncselekmény esetén mennyiben motíválja a bíróságot ez a szempont, nagyon nehéz, ugyanakkor a bíróságra hárul a feladat, hogy ennek gyanúját is elkerülje. Ilyen esetben tehát különösen alaposan meg kell indokolni, hogy melyik letartóztatási ok áll fenn, és azt milyen adatok, miért támasztják alá. A nem meggyőző és esetleg jogellenes érvelést tartalmazó végzés esetén pedig a másodfokú bíróság kötelessége az ilyen letartóztatást azonnal megszüntetni.²³

3. A letartóztatás okainak vizsgálata az EJEB gyakorlatában

Az EJEB gyakorlatából is az a következtetés vonható le, hogy a bíróság igyekszik nagyon akkurátusan vizsgálni azt, hogy a törvényben biztosított törvényes okok alapján, avagy az ún. apokrif okok alapján került-e sor a letartóztatásra, illetve a letartóztatás meghosszabbítására.

A letartóztatás elrendelésének *általános feltétele, hogy szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény miatt a büntetőeljárás folyamatban legyen*, amelyre nézve a megalapozott gyanú fennáll, és a konkrét ügyben a nyomozást el is rendelték. Ezen általános okokon túl a különös okok fennállását kell igazolni.

Az általános okokat illetően az alábbiak fontosak: letartóztatni csak olyan személyt lehet, akit bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja terheli.²⁴ A megalapozott gyanúnak *észszerűnek* kell lennie, amely feltételezi a „tisztességet” és olyan tényeken vagy értesüléseken kell alapulnia, amelyek tárgyilagosak, és összefüggésbe hozzák a gyanúsított személyt a terhére rótt bűncselekménnyel. Más szóval, a megalapozott gyanú nem alapulhat csupán a bíró érzelmein (megérzésén), ösztönein vagy előítéletein. Természetesen, a letartóztatásról szóló döntés meghozatalakor nem szükséges, hogy a megalapozott gyanú alapjául szolgáló bizonyítékok elegendőek legyenek valakinek az elítéléséhez, sőt még a vádemeléshez sem. De maga az a tény, hogy valaki korábban már elkövetett egy ahhoz hasonló bűncselekményt, mint amilyennel most gyanúsítják, nem elegendő letartóztatásának elrendeléséhez.

A strasbourgi bíróság esetjogában a letartóztatás huzamosabb fenntartását megalapozó indokok a szökés veszélye, az eljárás megghiúsításának veszélye, a bűnismétlés veszélye, a közrend védelme, és a fogvatartott biztonsága. A magyar szabályozásban a közrend

védelme, és a fogvatartott biztonsága nem szolgálhat alapul a szabadságelvonásra, minthogy nincs ezen okokat megalapozó belső jogi norma.²⁵

A közrend védelme csak kivételesen, abban az esetben szolgálhat a legsúlyosabb kényszerintézkedés alapjául a strasbourgi gyakorlat szerint, ha igazolt, hogy a közrend ténylegesen veszélybe kerül, ha a kérelmezőt szabadlábra helyezik. A közrend fenntartására utaló közbiztonság érdekei mégis megjelennek a hazai végzések indokolásában. Így például: *„A vádlottakkal szemben kiemelkedő tárgyi súlyú vagyon elleni erőszakos bűncselekmények miatt van folyamatban az elsőfokú bírósági eljárás, cselekményeiknek jellege nagyfokú veszélyt jelentett a közbiztonságra, amely megalapozottá teszi azt a következtetést, hogy szabadlábra kerülésük esetén a felelősségre vonás elől megszöknének vagy elrejtőznének.”*²⁶

A letartóztatás elrendeléséről szóló határozat kellő indokoltságához az EJEB szerint szükséges, hogy tartalmazza az összes meghatározó tény, illetve mindazokat a tényezőket, amelyek a határozat alapul. Nem lehetnek törvényszerűek azok határozatok, amelyek csak azoknak a törvényhelyeknek a felsorolását tartalmazzák, amelyek lehetővé teszik a terhelt letartóztatását az eljárás folyamán. E felfogással a legteljesebb mértékben egyetértünk.

A Boicenco kontra Moldávia ügyben²⁷ a Bíróság úgy találta, hogy megsértették a kérelmező személyi szabadságához és biztonságához való jogát, mivel a letartóztatást elrendelő és meghosszabbító határozatok csupán a hatályos törvény rendelkezéseinek a felsorolását tartalmazták, azon állítás megalapozottságának indokolása nélkül, hogy a kérelmező az eljárást akadályozná, megszökne vagy bűnismétlést követne el.

A Mamedova kontra Oroszország ügyben²⁸ az Európai Bíróság úgy vélte, hogy fennáll a személyi szabadsághoz és biztonságához való jog megsértése, mivel a letartóztatásról szóló bírósági határozatból kiderült, hogy a bírák a határozat meghozatala során figyelmen kívül hagyták a kérelmező személyi körülményeit, amelyek döntő jelentőségűek voltak, ugyanis *„egy büntetőügyben az ügyészek feladata a bizonyítékok összegyűjtése és a vizsgálat lefolytatása oly módon, hogy a kérelmező vonatkozásában ésszerű időn belül tárgyalás tartására kerüljön sor. A vádlott nem köteles együttműködni a hatóságokkal, és nem vádolható azzal, hogy teljes mértékben kihasználta a hallgatáshoz való jogát, hiszen az megilleti. A konkrét tények megindokolása és az alternatív »megelőző intézkedések« megfontolása nélkül, alapvetően csupán a vád súlyosságára támaszkodva, a hatóságok több mint egy évig folyamatosan meghosszabbított*

²³ KÁDÁR András Kristóf – KISS Eszter – LUKOVICS Adél – MOLDOVA Zsófia – M. TÓTH Balázs: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Előzetes Letartóztatással kapcsolatos gyakorlata. Kézikönyv Bírák számára. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2014, 10. o.

²⁴ Kúria Bpkf.I.486/2014/2. számú ítélete.

²⁵ Case of Boicenco v Moldova (Application no.4108/05).

²⁶ Case of Mamedova v Russia <http://echr.ketse.com/doc/7064.05-en-20060601/> (letöltés ideje: 2019. október 5.).

²³ HERKE Csongor (2002b): i. m. 117–118. o.

²⁴ Amikor a megalapozott gyanú fennáll, az önmagában még nem elegendő ok a gyanúsított letartóztatására.

ták a kérelmező fogva tartását olyan okok miatt, amelyeket nem lehetett »relevánsnak és elegendőnek« tekinteni.”

Az EJEB joggyakorlatában megfigyelhető jogfejlődés²⁹ ellenére abban mindig következetes volt, hogy a kényszerintézkedések elrendeléséről szóló határozatok csupán abban az esetben felelnek meg az Egyezmény követelményeinek, ha azok megfelelő indoklással vannak alátámasztva.³⁰

Lettellier Franciaország elleni ügyben³¹ a francia hatóságok a közrend védelmére, a szökés veszélyére, és a büntetőeljárás megghiúsításának veszélyére hivatkoztak a gyilkosságban közreműködéssel gyanúsított Monique Letteller letartóztatásának elrendelésekor, illetve többszöri meghosszabbítása kapcsán. Az EJEB ítéletében elfogadta, hogy bizonyos bűncselekmények – különös tárgyi súlyuk és a nyilvános reakciók miatt – társadalmi zavarokhoz vezethetnek, amelyek legalább egy ideig indokolhatják a letartóztatást. Kivételes körülmények között ezt a tényezőt az egyezmény alkalmazásában figyelembe lehet venni. Ez azonban csak akkor tekinthető relevánsnak, illetve elégségesnek, ha tényeken alapul. Ezenkívül a fogvatartás továbbra is csak akkor lesz legitim, ha a közrend továbbra is ténylegesen „veszélyben van”, ilyen okból kifolyólag a letartóztatás meghosszabbítása nem használható fel arra, hogy utóbb az ügyben ítéletet hozó bíróság „kénytelen legyen” szabadságvesztés-büntetést kiszabni. A Bíróság megállapítása szerint jelen ügyben a tanúk megfélemlítése a vizsgálat kezdetén elképzelhető volt, azonban a tanúk kihallgatása után ez már nem volt meghatározó, sőt ez az idő múlásával csökkent, és valójában meg is szűnt, ugyanis semmi nem bizonyította, hogy a kérelmező a büntetőeljárás megindítását követően megfélemlítő intézkedéseket tett volna a tanúk irányába. Valójában a francia bíróságok 1986. december 5-e után már nem hivatkoztak erre a veszélyre, tehát a hazai bíróságok ezután a fogva tartás a büntetőeljárás megghiúsításának oka alapján már nem volt indokolt. A menekülés veszélyére való hivatkozás sem volt indokolt, a Bíróság szerint ugyanis a kérelmező eleget tett azon kötelezettségeinek, hogy a hatóságok idézéseire megjelent, nem próbált megszökni. Ez egyébiránt nehezen is volt elképzelhető, mivel nyolc gyermeke volt, akiknek az eltartásáról gondoskodott, továbbá az egyetlen jövedelemforrását jelentő vállalkozás vezetőjeként dolgozott. A Bíróság kifejtette, hogy a menekülés veszélye a kezdetektől nem volt nyilvánvaló, a hazai hatóságok által meghozott határozatok indokolása nem volt megfelelő, mivel azok nem tartalmaztak olyan körülményt, amely ezt bármiféle adattal alátámasztotta volna.

4. A terhelt szökésének, elrejtőzésének veszélye

A szökés veszélye a legtöbb államban a leggyakoribb letartóztatási ok. Igaz ez az olyan országokra (például Görögország), ahol a kollúzió veszélye nem szerepel a Be.-ben letartóztatási okként, hiszen ott ez az egyetlen ténylegesen „megfoghatatlan” hivatkozási alap a bíróság részéről (különösen, ha hozzátesszük azt is, hogy a bűncselekmény súlyossága folytán és egyéb okból várható a szökés, mert ilyenkor még adatokkal sem kell alátámasztani az elrendelést.)

A szökés veszélyét Magyarországon az 1896-os Bp. 141. §-a az alábbiakkal konkretizálta: „*bizonyíték farrag fenn arra nézve, hogy a terhelt szökésre előkészületeket tett, megszökésétől azért kell tartani, mert állandó tartózkodási helye nincs, rendes keresetforrása nincs, ismeretlen és magát igazolni nem tudja, az előrelátható büntetés nagyságánál fogva.*”

A szökés veszélye általánosságban akkor áll fenn, ha bizonyos adatok alapján nagy a valószínűsége, hogy a terhelt kivonná magát a büntetőeljárás alól. Szemben a szökés, elrejtőzés tényével, itt nemcsak arra irányul a feltételezés, hogy a terhelt ki akarja vonni magát az eljárás alól, hanem magára a terhelti cselekményre is. A veszély esetében a terhelt a letartóztatás elrendelésekor még nem szökött el, nem rejtőzött el, hanem csak egyéb, előkészületi cselekményeiből lehet arra következtetni, hogy ezt a későbbiekben megteszi. A bíróságnak soha nem absztrakt módon kell vizsgálnia a szökés veszélyére utaló adatokat, hanem az adott eset összes körülménye alapján azt kell eldönteni, hogy az adott terhelt szökésének veszélye fennáll-e.

A BH 1996.578 számú eseti döntés a következőket tartalmazza: „*az emberöléssel gyanúsított terhelt esetében a bűncselekmény súlyosságára, a várható büntetés nagyságára tekintettel a szökés, elrejtőzés lehetősége adott.*”³² A BH 1995.505 számú eseti döntés is ehhez hasonló álláspontot tartalmaz: a súlyos (több száz milliós elkövetési értékű) vagyon elleni bűncselekménynél önmagában az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmények rendkívüli tárgyi súlya és a várható büntetés nagysága megalapozza a szökés, elrejtőzés veszélyét még akkor is, ha a terheltre vonatkozó egyéb adatok (betegség, családfenntartás) ennek ellenkezőjét valószínűsítenek. Az FBK 1993.33 számú eseti döntésében a Fővárosi Bíróság kifejtje, hogy töretlenül tekinti azt a gyakorlatot, amely szerint a szökés, elrejtőzés veszélyét az eljárás megindulásakor önmagában az alapos gyanú tárgyát képező cselekmény kiemel-

²⁹ Gál István László: A pénzmosás elleni küzdelem régi és új irányai a nemzetközi jogban és az EU-jogban, Európai Jog 2007/7. 12–23. o.

³⁰ ELEK Balázs: Az előzetes letartóztatás indokolása az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának tükrében, Büntetőjogi Szemle 2015/3. 4. o.

³¹ Case of Letteller v. France (Application no. 12369/86.)

³² Ugyanakkor maradéktalanul egyetértünk Herke Csongorral abban, hogy a BH 1996.578 eseti döntésének az a része, mely szerint a kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény esetén a bíróságnak mérlegelés nélkül el kell rendelnie a letartóztatást, semmiféleképpen nem fogadható el. A letartóztatás elrendelése ugyanis mindig csak lehetőség és soha nem kötelező.

kedő tárgyi súlya, a kiszabható büntetés megalapozhatja, reálissá teheti.

Egy adott bűncselekmény büntetési tétele, szabadságvesztéssel való súlyos fenyegetettsége, vagy ahogy arra az indítványban hivatkozni szoktak, „a bűncselekmény különös tárgyi súlya”, valóban előfeltételezi azt, hogy a terhelt elszökhet, vagy elrejtőzhet. Sajnálatos módon azonban a magyar büntetőeljárás törvény nem tartalmazza azt, hogy konkrétan meghatározott, kimagasló büntetési tétellel fenyegetett bűncselekmények esetén pusztán ezen okból elrendelhető és fenntartható legyen a letartóztatás. A strasbourgi bíróság jelenleg jogosan hiányolja az érveket és a megfelelő indokolást, hiszen a hatályos büntetőeljárás törvényben nincs olyan letartóztatási ok, amely pusztán a büntetési tételre lenne alapozható. A bűncselekmények büntetési tételben is kifejeződő kiemelkedő tárgyi súlya valóban olyan körülmény, amely nem önmagában való, hanem mögötte adatok vannak, amelyek tisztázása végett folyik büntetőeljárás. Nyilvánvaló azonban, hogy a törvényi fenyegettségnek hatása van a terhelt személyére, ami értelemszerűen függ a fenyegetettség mértékétől. Ez pedig nem hagyható figyelmen kívül a bizonyítás érdeke, illetve a folyamatban lévő bizonyítási eljárásban biztosítandó gyanúsított, majd vádlotti jelenlétéhez fűződő törvényi érdek szempontjából.³³ Minthogy azonban a törvény nem határozza meg, mi a kiemelkedő tárgyi súly, e hivatkozást sok esetben alkalmazzák valójában nem kiemelkedő, akár 5 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetében is a letartóztatás elrendelésének indokolásaként, amely felveti annak a lehetőségét, hogy mindez csupán egy sablonosnak és megszokottnak tekinthető hivatkozási alap, amely pótolja a törvényben nem szereplő, az elrendelés indokaként szolgáló valódi okot, például a beismerő vallomás elérésének elősegítését.

Ekörben még kiemelés érdemel, hogy előfordul az is, hogy az ügyészség és a nyomozó hatóság a rendelkezésre álló nyomozati adatokból a bizonyíthatóság „felső határát” súroló, olykor-olykor azon átlépő minősítést alkalmaz a nyomozati eljárás során. Jellemzően ilyen a bünszervezetben való elkövetéssel gyanúsítás. Márpedig, amikor a nyomozási bíró a cselekmény tárgyi súlyát vizsgálja, nem veti össze a bizonyítékokat a minősítéssel, hiszen az majd a perbíróság feladata lesz, hanem a gyanúsítást veszi alapul. Így egy majd az ítéletkor – sokszor már az eljárás kezdeti szakaszában is erősen vélelmezhetően – közepes tárgyi súlyú bűncselekmény nyomozati szakában a nyomozási bíró azt kiemelkedő tárgyi súlyúként ítéli meg, s ennek figyelembevételével dönt a kényszerintézkedés szükségességéről. Ez a gyakorlat pedig felveti a gyanúját annak, hogy e gyakorlat célja nem más, minthogy valamely apokrif okból megteremtsék a törvényes lehetőségét a letartóztatás elrendelésének avagy meghosszabbításának.

A terhelt elrejtőzésének veszélyére nagyjából ugyan-

azok a tényezők utalhatnak, mint a szökés veszélyére. Az olyan cselekmények, mint például a repülőjegy-vásárlás, külföldi szállásfoglalás, munkahelyen való felmondás, amikor a terhelt – kívülről is megállapíthatóan – nyíltan utal arra, hogy meg akar szökni kétségkívül szökés előkészületére utalnak, mint azok a tények is, mint az idézésre meg nem jelenés, hamis okmányok beszerzése, belföldi alvilági kapcsolatok keresése. Ha nincs a terheltnek olyan címe, ahonnan idézhető lenne, vagy az általa megadott címen a hivatalos iratok kézbesítése számára nem lehetséges, vagy nincs állandó tartós munkahelye, akkor – az eset összes körülményére tekintettel – tartani lehet elrejtőzésétől. Ha a terhelt állandó megtalálási helye nem a lakása, hanem például kocsmá, éjszakai mulatóhely, hajléktalanszálló, esetleg híd alatt, vasúti váróteremben, aluljáróban éjszakázik, szintén fennáll az elrejtőzés veszélye. Ilyen esetekben Herke szerint a letartóztatás elrendelésére a nyomozó hatóság előterjesztése alapján az ügyészség azért tesz indítványt, mert többletmunkát jelentene számára a terheltnek az eljárási cselekményeknél való előkerítése és előállítása, és nem azért, mert nem tudná viszonylag könnyen előkeríteni.

A szökés, elrejtőzés veszélyének okával kapcsolatban a Mansur kontra Törökország ügyben az EJEB megállapította az Európai Egyezmény 5. cikkének megszegését, éppen azért, mert a bíróság a letartóztatás elrendelésénél csupán a kiszabható büntetés nagyságát vette figyelembe. Emellett, a Bíróság álláspontja szerint az is téves, ha a letartóztatásról hozott határozataiban a bíróság ugyanazt az egy okot ismételteti vagy sztereotípiákat alkalmaz a letartóztatás meghosszabbításáról szóló határozat indoklásában.

5. Büntetőeljárás meghiúsításának veszélye

Az 1896-os Bp. 141. § 3. pontja szerint akkor volt helye a letartóztatásnak (vizsgálati fogságnak) büntetőeljárás meghiúsításának okából, ha „*bizonyíték forgott fenn arra nézve, hogy a terhelt valamely tettestársat, részt, orgazdát, bűnpártolót vagy tanút hamis vallomás tételére vagy megtagadására, illetőleg szakértőt hamis véleményadásra bírni, vagy bűncselekmény nyomait megsemmisíteni, megváltoztatni vagy elrejtteni törekedett vagy törekszik.*”

A magyar szabályozást illetően a kollúzió veszélyével kapcsolatosan két kérdéskört vizsgálata indokolt.³⁴ Az egyik a „megalapozottan feltehető” kitétel, mint a kollúzió veszélyének alapja, a másik pedig a terhelt magatartások a kollúzió veszélye körében. Az elsőre adandó válasznál fontos kihangsúlyozni azt, hogy a törvényhozó nem kívánja meg a kollúzió veszélyénél, hogy az azt megalapozó körülményekre nézve bizo-

³³ ELEK Balázs: i. m. 8. o.

³⁴ HERKE Csongor (2002.b): i. m. 101. o.

nyíték merüljön fel. Ez érthető is, hiszen ennél a letartóztatási oknál olyan terhelt magatartások jöhetnek számításba, amelyek meglete is nehezen lenne bizonyítható, nemhogy annak veszélye. Tremmel Flórián azonban a feltételezés alaposságának megkínványa miatt mégis „bizonyítékokat említ”, amelyekkel a kollúzió veszélyét alá kell támasztani, így a terhelt más vallomásának megváltoztatására törekszik rábírní, a tárgyi jellegű bizonyítékokat kívánja megváltoztatni (eltüntetni), koholt bűnjeleket állított elő (vagy készült előállítani). Mindezeket a cselekményeket nem is kell, hogy a terhelt maga végezze el személyesen, hanem lehetséges, hogy mást bír rá azok valamelyikére.³⁵

A 2000-es kommentár „adat” felmerülését követeli meg, példálózva pedig két ilyen utaló nyomot nevesít: a terhelt kijelentése vagy fogdából kijuttatott levele. A kollúziós cselekményeknél pedig a tárgyi bizonyítékok eltüntetését, tanú megfélemlítését és terhelttársaival való összejátszást említi.³⁶ A külföldi büntetőeljárás kódexek a magyarnál sokkal részletesebben sorolják fel a kollúzió veszélyére utaló terhelti cselekményeket.³⁷

A legújabb magyar büntető eljárásjogi törvény ezt a következőképpen szabályozza: „*megalapozottan feltehető, hogy a terhelt a bizonyítást veszélyeztetné, így különösen a büntetőeljárásban részt vevő vagy más személyt megfélemlítene, jogellenesen befolyásolna, tárgyi bizonyítási eszközt, elektronikus adatot vagy vagyonekobjzás alá eső dolgot megsemmisítene, meghamisítana vagy elrejtene*”.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a terhelt jövőbeli magatartása egyrészt a személyi bizonyítékokkal (más terhelttársak, tanúk vagy szakértő), másrészt a tárgyi bizonyítékokkal (elkövetés eszköze, tárgya, eltulajdonított pénz, ékszer stb.) lehet kapcsolatos. A nyomozás kezdetén az „összebeszélés” oka lehet a letartóztatásnak.³⁸ Bünszervezet vezetői esetében, akik ezen pozíciójukat „kihasználhatják”, egyértelműen megállapítható az eljárás megnehezítése, vagy ha a terhelttel összefüggésben (még a büntetőeljárás megindítása előtt) történtek befolyásolási kísérletek. Meg kell említeni azonban azt is, hogy a terhelték összebeszélése nem egyértelműen letartóztatási ok, ugyanis a törvény nem tiltja a terhelték összebeszélését, sőt vallomásaikban valótlant is állíthatnak, „hazudhatnak”. De az összebeszélés mégis hordozhat jelentős kockázatokat az eljárás eredményességét tekintve.

³⁵ TREMMEI Flórián: Büntető eljárásjog, Általános rész, Egyetemi jegyzet, Pécs, 1996. 275. o.

³⁶ A büntetőeljárás kommentárja Szerkesztő. Jakucs Tamás Complex CD Jotár 2000 A 92. §-hoz fűzött kommentár.

³⁷ Így az osztrák Be. 180. § (2) bekezdése szerint ez akkor áll fenn, ha „bizonyos tények alapján fennáll annak a veszélye, hogy a szabadlábban lévő terhelt tanúkat, szakértőt vagy társtettetést befolyásolna, a bűncselekmény nyomait eltüntetné, vagy az igazság kiderítését egyéb módon meg kívánná nehezíteni.” A német Be. 112. § (2) bekezdése alapján pedig a kollúzió veszélyére akkor lehet következtetni, ha bizonyos tények alapján a terhelt bizonyítási eszközt megsemmisítene, megváltoztatna, elrejtene vagy meghamisítana, vagy terhelttársakat, tanúkat vagy szakértőket tisztességtelen módon befolyásolna, vagy más hasonló magatartást tanúsítana és ezért fenyeget a veszély, hogy az igazság kiderítését megnehezítené.

³⁸ Európa Jogi Füzetek 1997/2. 44. o.

A Kúria Bpkf.II.10/2014/2. számú döntésében a következőket írta: „...a vádirat szerint a harmadik elkövetőtárs jelenleg is szökésben van, ellene nemzetközi elfogatóparancs van kibocsátva, ezért alappal lehet tartani attól, hogy az egyébként külföldi állampolgárságú, magyarországi tartózkodási hellyel nem rendelkező II. rendű vádlott szabadlábba kerülése esetén a szökésben lévő társsal felvenné a kapcsolatot, ekképp törekedne a harmadik társsal összefüggően a bizonyítás megghiúsítására és megnehezítésére.” Elek Balázs tanulmányában azt is kihangsúlyozta, hogy ezen érv minden több terheltet érintő büntetőügyben felhozható lenne, és teljesen természetes reakció lehet a terhelték részéről a vallomások egyeztetése, ami azonban az eljárási érdek szempontjából kétségtelenül hordoz kockázatot.

A tanúkat illetően pedig megállapítható, hogy azokkal a terhelt ismeretségi, baráti vagy hozzátartozói kapcsolatban áll(hat).³⁹ A határozat indokolásában erre figyelemmel ezt konkrétan kell meghatározni, például hogy a terhelt a szemtanút, a vele hozzátartozói viszonyban lévő tanút, vagy bünszervezet esetében – az alá-fölé rendeltségre tekintettel – a terhelt az „alárendeltségébe tartozó” személyt kívánja befolyásolni tanúvallomásának megtételében, illetve félt, hogy a tanú(ka)t akár ő saját maga, akár más révén kívánja megfélemlíteni.

Annak veszélye, hogy a terhelt bizonyítási eljárást magatartásával – pl. a bizonyítékok megsemmisítése, vagy tanúk befolyásolása révén – akadályozná, elegendő ok a letartóztatás elrendeléséhez, amelyeket az EJEB több ítéletében is kifejtett, de a terhelt letartóztatásba helyezéséről szóló határozatban azokat hiánytalanul fel kell sorolni, és azoknak az adott eset konkrét körülményein kell alapulniuk. A tárgyi bizonyítékokat leggyakrabban már az eljárás elején lefoglalják, így az eljárás későbbi szakaszában már nehezebb megsemmisíteni ezeket, és a tanúk befolyásolási lehetősége is általában megszűnik miután sor került a kihallgatásukra.

Az eljárás megnehezítése ellen felhozható érv lehet egyrészt az, hogy a terhelt beismerő vallomást tett, illetve az eljárás elhúzódása.⁴⁰ Beismerő vallomás meglete esetén a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozhat, továbbá a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű kell hogy legyen és azt az eljárás ügyiratai is alátámasztják.⁴¹

Kétségtelen tény, hogy beismerő vallomás meglete esetén a bizonyítási eljárás a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság számára „leegyszerűsödik”: nagyvonalúan eltekintenek a többi bizonyítási eszköz beszerzésétől (tisztelet a kivételnek!), ez persze nem minden ügyben igaz, de az esetek egy részében jel-

³⁹ Természetesen előfordulhatnak úgynevezett kívülálló tanúk, ez azonban inkább ritkaság számba megy, azonban nem kizárt.

⁴⁰ ELEK Balázs: i. m. 12. o.

⁴¹ Be. 504.§ (2) bekezdés b) és c) pontok és lásd erről bővebben: BÁRANDY Gergely – DÁVID Ferenc: *Mint a mesebeli okos lány: gondolatok a bűnösség beismeréséről szóló egyszérgéről*. Büntetőjogi Szemle 2019/2. 10–15. o.

lemzőnek tekinthető. Az eljárás elhúzódása az EJEE „tisztességes eljárás” elvével van összefüggésben, különösen azzal, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja. Amennyiben egy büntetőeljárás letartóztatott személy ellen van folyamatban az eljárást soron kívül kell lefolytatni és befejezni.

A strasbourgi bíróság esetjoga abban is egyértelmű, hogy a nyomozás végének közeledtével az eljárás meghiúsításának veszélye már nem lehet hivatkozási alap a szabadságelvönásra. Emellett az is egyezményesítéshez vezet, ha hosszú idő elteltével a nyomozás azért nem közeledik a végéhez, mert a hatóságok nem tanúsítanak „különös gondosságot”.⁴² Amennyiben a nyomozó hatóság indokolatlanul késlekedik egyes eljárási cselekmények foganatosításával, az egyúttal arra a következtetésre is alapot ad, hogy álláspontja szerint a kérdéses ügygel összefüggésben nem áll fenn olyan nyomós közérdek, amely a soronkívüliséget szükségessé teszi. Ilyenkor azonban a bíróság aggálytalanul levonhatja azt a következtetést, hogy hiányzik az a körülmény is, amely a szabadságelvönás fenntartását valóban indokolttá teszi.⁴³

A bírói gyakorlat helyes irányban mozdult el, amikor egyes különös okokra való hivatkozást bizonyos idő elteltével már ritkán fogad csak el a letartóztatás hosszabbításának indokául. Ilyen a nyomozás megnehezítése, az összebeszélés veszélye, a bizonyítási eszközök megsemmisítése, amelyeket nagyjából 9 hónap letartóztatásban töltött idő után egyre kevésbé fogad el. Mindazonáltal álláspontunk szerint ezt a gyakorlatot – tekintettel az EJEB gyakorlatára is – érdemes lenne normatív módon szabályozni, azaz bizonyos letartóztatásban eltöltött idő után csak kivételes jelleggel megtartani a különös okok sorában.

6. A bűnismétlés veszélye

1896-os Bűnvádi Perrendtartásról szóló törvényzcikk 141. § 5. pontja szerint vizsgálati fogság rendelhető el: „ha a terhelt az ellene indított eljárás alatt újabb büntetést vagy vétségeket követett el, vagy ha bizonyíték forog fenn arra, hogy a terhelt a megkísérlettel büntetett vagy vétség végrehajtásával vagy azzal fenyegetőzött, hogy újabb büntetést vagy vétséget fog elkövetni”.

A 2017. évi XC. törvény 276. § (2) bekezdés c) pontja alapján személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés rendelhető el a bűnismétlés lehetőségének megakadályozása érdekében, ha:

„ca) a gyanúsított kihallgatását követően az eljárás tárgyát képező bűncselekményt folytatta, vagy a gyanúsított kihallgatását követően elkövetett újabb, szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény miatt gyanúsítottként hallgatták ki, illetve cb) megalapozottan feltehető, hogy a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné, az eljárás tárgyát képező bűncselekményt folytatná vagy szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el.”

A bűnismétlés veszélye lényegében két esetsoport foglal magában, egyrészt azt, hogy megalapozottan feltehető, hogy a terhelt szabadlábban hagyása esetén a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt befejezné, másrészt újabb bűncselekményt követne el.

A Be. nyelvtani értelmezése alapján egyértelmű, hogy a törvényhozó a terhelt által konkrétan megkísérelt vagy előkészített bűncselekmény befejezését várja el. Ha ugyanis a törvényhozó azt akarta volna mondani, hogy akár az eljárás tárgyává tett, akár más bűncselekmény befejezésének a veszélye megalapozza a bűnismétlés veszélyét, akkor nem úgy fogalmazott volna, hogy „a megkísérelt vagy előkészített bűncselekmény” véghezvitelének veszélye áll fenn, hanem azt, hogy a terhelt megkísérelt vagy előkészített cselekményt vinne véghez. Tehát a törvényhozó a megalapozott gyanú tárgyává tett cselekmény befejezéséről (illetve annak veszélyéről) beszél.⁴⁴

A bűnismétlés veszélye miatti letartóztatás tulajdonképpen bűnmegelőzési letartóztatásnak tekinthető, ahogy azt az osztrák Be. konkrétan tartalmazza is. Az osztrák irodalomban vitatja a bűnismétlésre alapozott letartóztatás legitimitását Gerhard Kodek,⁴⁵ Egmont Foregger,⁴⁶ Christian Bertel,⁴⁷ és Heinz Barazon.⁴⁸ Günther Kunst a terhelt által elkövetett cselekményt prognosztizálnak nevezni: ahhoz, hogy megakadályozzák annak elkövetését, letartóztatásba helyezik a terheltet a társadalom védelme érdekében. A bíróság tehát ilyenkor a jövőbeni kockázatot méri fel.⁴⁹ A bűnismétlés veszélye miatti letartóztatást egyébként preventív letartóztatásnak nevezik, és minden jelentős európai büntető eljárásjog ismeri, amelyet kriminálpolitikai érvek támasztanak alá.

Barazon szerint a preventív letartóztatás kriminálpolitikai megalapozottságához kétség nem fér,⁵⁰ ugyanakkor a mi álláspontunk is az – Herkével telje-

⁴⁴ HERKE Csongor (2002b): i. m.: 107. o. Az osztrák Be. éppen a félreértések elkerülése érdekében kimondja, hogy ez a letartóztatási ok akkor áll fenn, ha a terhelt a gyanúsítás tárgyává tett megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt akarja befejezni. [osztrák Be. 180. § (2) bekezdés d) pont].

⁴⁵ KODEK Gerhard: Die Untersuchungshaft unter besonderer Berücksichtigung der Reformen 1971 und 1972, RZ. 1974. 69. o.

⁴⁶ FOREGGER Egmont: Mögliche Schwerpunkte eine umfassenden StrafProzeßreform, Österreichische Juristen Zeitung, Mainz, 1976. 449. o.

⁴⁷ BERTEL Christian: Kleinkriminelle, Rückfall und Wiederholungsgefahr, Anwaltsblatt 1979. 336. o.

⁴⁸ BARAZON Heinz: Kritische Gedanken zur Untersuchungshaft, Stb.1989/1. 3. o.

⁴⁹ KUNST, Günther: Die Änderung des Rechts der Untersuchungshaft durch das Strafverfahrensänderungsgesetz, Österreichische Juristen Zeitung 1983. 309. o.

⁵⁰ HEINZ BARAZON: i. b. m. 2. o.

⁴² KÁDÁR András Kristóf – KISS Eszter – LUKOVICS Adél – MOLDOVA Zsófia – M. TÓTH Balázs: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának előzetes letartóztatással kapcsolatos gyakorlata. Kéziratok bírák számára, Magyar Helsinki Bizottság Budapest, 2014. 15. o.

⁴³ HERKE Csongor (2002a): i. m. 13–26. o.

sen egyetértve –, hogy a bűnismétlés veszélye miatt elrendelt letartóztatás idegen test a büntető eljárásjog rendszerében, a büntető eljárásjog ugyanis a múlta koncentrálnak, továbbá az arányosság elve kimondja, hogy az eljárási célnak arányban kell állnia a személyi szabadság megvonásából keletkező hátránnyal. Ebben az esetben a fogvatartás jellege és célja teljesen eltér a letartóztatás általános funkciójától.

Moos szintén azon az állásponton van, hogy a preventív letartóztatás az eljárás biztosításán kívül helyezkedik el, és ezt a törvényben is kifejezésre kell juttatni azzal, hogy nem letartóztatás (Untersuhungshaft), hanem megelőző letartóztatás (Vorbeugehaft) címszó alatt kellene szabályozni.⁵¹

Éppen emiatt is oly vitatott és elméletileg nehezen megalapozható a bűnismétlésre alapított letartóztatás, mert a letartóztatás fő (eredeti) célja ugyanis az eljárás sikerének biztosítása, akár a terhelt személyi szabadságának jelentős korlátozása által is. Az arányosság elve is a személyi szabadság megsértése és az eljárás sikerének biztosítása közötti viszonyt fogalmazza meg, így a terhelt letartóztatása elméletileg nem állhat kapcsolatban újabb bűncselekmények elkövetésével. Seres is leszögezi: a letartóztatást nem lehet sem megtorlásként alkalmazni, sem olyan hátránnyal felfogni, amelyet a terheltnek a későbbi büntetésen felül kell elszednie.⁵²

A bűnismétlés veszélyére való hivatkozás egyébként kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményeknél fordul elő, amelyeknek előkészülete, ebből adódóan pedig kísérlete is büntetendő (például népirtás, emberölés, terrorcselekmény, emberrablás, emberkereskedelem stb.).⁵³ Leginkább pedig akkor fordul elő a bűncselekmény befejezésének veszélye miatti letartóztatás, mert a gyanúsítás tárgyává több bűncselekményt tettek és ezek közül valamelyik még nem befejezett.⁵⁴

E letartóztatási oknál a bíróságnak meg kell indokolnia, hogy egyáltalán be lehet-e fejezni a bűncselekményt (objektív lehetőség) és a terhelt azt be is kívánja fejezni (szubjektív viszonyulás). A bűncselekmény befejezésének szubjektív megnyilvánulásait (a terhelt magatartását) lehet inkább adatokkal alátámasztani, így pl. azzal, hogy a bűncselekmény befejezéséhez a terhelt újabb eszközöket kíván vásárolni. A bíróságnak az újabb bűncselekmény elkövetésének veszélye megállapítása kapcsán arra kell ügyelnie, hogy határozatban megjelölt veszély nem csökkent-e általa, hogy a bűncselekmény elkövetése óta megváltoztak az elkövetést lehetővé tevő okok.

A bűnismétlés veszélyét illetően nem elégséges a terhelt előéletére történő hivatkozás.⁵⁵ A hazai gyakorlatot illetően megemlítendő a Debreceni Ítéltábla Bel.II.500/2011/2. számú végzése, amelyben nem látta már megállapíthatónak a bűnismétlés veszélyére való

hivatkozást, mert a több mint hét évvel korábbi elítélés önmagában nem alapozza meg az arra történő megalapozott következtetést, hogy szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el azon ténnyel együtt értékelve, hogy a vádlott miközben szabadlábon védekezett, nem kísérelte meg újabb bűncselekmény elkövetését.

* * *

Általános alapelvek, hogy a bűnösség bizonyításáig ártatlannak vélelmezett, bűncselekménnyel megalapozottan gyanúsítható, illetve megvádolt személy is csak akkor helyezhető az ítéletig letartóztatásba, ha a körülmények feltétlenül szükségessé teszik. A letartóztatás kivételes intézkedésnek tekintendő, soha nem lehet kötelező, és nem alkalmazható büntetési célokból.⁵⁶ A 19/1999. (VI. 25.) AB határozat szerint „a letartóztatás a legsúlyosabb személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedés, amely a büntetőigény hatékony érvényesítését, a büntetőeljárás sikerének biztosítását és a büntetés esetleges végrehajthatóságát célozza. Ezen alkotmányosan elismert célok sem indokolhatnak olyan törvényhozói álláspontot, amely a bírói mérlegelés kizárását indokolná, és erre a törvényhozó sem adhat felhatalmazást.”

A letartóztatás elrendelése és törvényben meghatározott időközönkénti meghosszabbítása valójában olyan döntést kíván meg a bírótól, amelyet nem sablonos mondatokkal, hanem alaposan (tényekkel, adatokkal) meg kell indokolni. A „megalapozottan feltehető” kitétel a terhelt várható magatartásán alapuló letartóztatási okoknál különösen komoly megfontolást igényel: nem megengedhető, hogy a döntést a terhelt beismerő vallomásának megszerzése motiválja. A büntetőeljárás során a terheltet és a védőt, a vizsgálatot és az ügyészt eljárási pozíciójukból adódóan sokszor más érdekek motiválják. S minthogy a beismerő vallomás megszerzésében a vizsgáló és az ügyész pozíciójánál fogva érdekelt, fentiekre a nyomozási bírácoknak komoly figyelmet kell fordítaniuk. Komolyabbat, mint eddig. A bíró nem az ügyészi indítvány hitelesítője, hanem elbírálója – ahogy Herke bővebben kifejtette. A büntetőeljárás sikere és az elkövetők felelősségre vonása társadalmi érdek. Be kell látni azonban, hogy a beismerő vallomás megszerzésének más törvényes eszközeit kell választani, mert azok léteznek, és alkalmazhatók is. Lehetséges, hogy a bizonyítás hosszabb ideig tart, mint beismerő vallomás megléte esetén, de a terheltet megillető ártatlanság vélelme, az emberi méltóságot sértő kínzás tilalma, és a fair eljárás elve elég komoly indokok a terheltet megillető jogok tiszteltetésére. Hosszú út vezetett a jogállami büntetőjog és büntető eljárásjog gyakorlati érvényesüléséig. Kiemelt társadalmi érdek ezek védelme is.

⁵¹ REINHARD MOOS: Sharp, short sock. Juridikum 1992/4. 38. o.

⁵² SERES András: Az előzetes letartóztatás jogi természetéről és az előzetes letartóztatottak jogi helyzete, Magyar Jog 1995/8. 461. o.

⁵³ DÁVID Ferenc – GÁL István: *A terrorizmus büntetőjogi oldala*. Belügyi Szemle 2015/7–8. 72–87. o.; Dávid Ferenc: *Terrorizmus és nemzetbiztonság az ezredforduló jogalkotásában*. Szakmai Szemle 2013/1. 40–52. o.

⁵⁴ HERKE Csongor (2002b): i. m.: 108. o.

⁵⁵ Európai Jogi Füzetek 1998/3. szám 20. o.

⁵⁶ 26/1999. (IX.8.) AB. határozat.